

MASOFAVIY VA AN'ANAVIY TA'LIM SHAKLLARINING PEDAGOGIK JIHATDAN QIYOSIY O'RGANILISHI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI

Anarkulova Zubayda Fayzullo qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

zubaydaanarkulova@gamil.com

Mirzaliyeva Sevinch Ahror qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xorijiy til va adabiyoti Ingliz tili

fakulteti talabasi

sevinchmirzaliyeva07@gmail.com

Yerkinova Gulsanem Yerkinovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xorijiy til va adabiyoti Ingliz tili 3-fakulteti talabasi

gulsanemyerkinovna@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada masofaviy (online) va an'anaviy (offline) ta'lim tizimlarining o'ziga xos jihatlari qiyosiy-tahliliy asosda o'rganilgan va ularning pedagogik samaradorligi baholangan. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni alohida yoritilgan va ilmiy-amaliy tavsiyalar berilgan. Shuningdek, har ikkala ta'lim shaklining afzallik va kamchiliklari, o'quvchilarning bilim olish darajasi, motivatsiyasiga ta'siri tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: masofaviy ta'lim, an'anaviy ta'lim, qiyosiy tahlil, pedagogik samaradorlik, ta'lim jarayoni, o'quv motivatsiyasi, innovatsion yondashuv, ta'lim sifati, onlayn va oflayn ta'lim

Darhaqiqat, bugungi kunda masofaviy (onlayn) ta'limning tez rivojlanib borayotgani hech kimga sir emas. Onlayn yoki masofaviy ta'lim — bu o'quvchi va o'qituvchi bir joyda, ya'ni bir sinfda emas, balki internet orqali aloqada bo'lib amalga oshiriladigan ta'lim shaklidir. Bunday ta'limda talabalar an'anaviy o'quv jarayonidagi kabi topshiriqlarni bajaradilar, ammo ular o'qituvchi bilan yuzma-yuz muloqot qilmaydi. Onlayn ta'lim dasturi bu - o'quv jarayonining kamida 80 foizi internet orqali olib boriladigan ta'lim tizimidir. Bu turdagi ta'lim avvaliga pochta orqali material yuborish shaklida boshlangan bo'lsa, keyinchalik texnologiyalar rivojlanishi bilan u ancha takomillashdi va turli interaktiv usullarni o'z ichiga oldi. Bugungi kunda esa onlayn ta'lim juda tez rivojlanib, ko'plab sohalarda keng qo'llanilishiga guvoh bo'lyapmiz.

Onlayn ta'lim — bu o'qishning mashhur usuli bo'lib, istalgan joydan ta'lim olish imkonini beradi va ko'pincha moslashuvchan jadvalni taklif qiladi. COVID-19 pandemiyasi davrida ko'plab ta'lim beruvchilar onlayn formatga o'tishga majbur bo'ldi, ammo yillar o'tgan bo'lsa ham, bu usul ko'pchilik uchun afzal bo'lib qolmoqda. Global kompaniya KPMG AG ma'lumotiga ko'ra, onlayn ta'lim ta'lim sohasidagi eng tez rivojlanayotgan yo'nalish bo'lib, 2000-yildan beri 900 foizga o'sish kuzatilgan. Arzonroq kurslar, moslashuvchanlik va energiya sarfining kamayishi kabi ko'plab afzalliklari tufayli onlayn ta'lim kelajakda ham muhim o'rin egallashi kutilmoqda.

Onlayn ta'limda siz o'quv materiallarini video konferensiya darslari, seminarlar yoki yozib olingan videolar orqali o'rganasiz va topshiriqlarni elektron tarzda topshirasiz. Onlayn ta'lim odatda moslashuvchan bo'ladi. U sizga ma'lum bir joyga borishga hojat qoldirmasdan, o'quv modullarini o'zingizga qulay vaqtda o'rganish va ularni tugatganingizdan so'ng kredit olish imkonini beradi. Ko'plab ta'lim beruvchi tashkilotlar onlayn ta'limning afzalliklaridan foydalanmoqda: nufuzli universitetlar onlayn diplom dasturlarini taklif qilmoqda, milliy sanoat tashkilotlari va texnologik kompaniyalar sertifikatlar bermoqda, turli kompaniya va tashkilotlar esa akkreditatsiyadan o'tmagan turli kurslarni ham taqdim etmoqda.

Shu bilan birga, onlayn ta'lim amaliy va iqtisodiy jihatdan foydali hisoblanadi. Unda kompyuter, internet tarmog'i, shuningdek audio va video materiallar kabi zamonaviy texnologiyalar keng qo'llaniladi. Bu vositalar o'quv jarayonini yanada interaktiv va tushunarli bo'lishiga yordam beradi.

Bunday ta'lim tizimida talabalar turli ta'lim muassasalari va tashkilotlarda o'qish imkoniga ega bo'ladilar. Hozirgi kunda bu tizim maktabgacha ta'limdan boshlab, hatto doktorlikdan keyingi bosqichlarga bo'lgan barcha darajalarni qamrab oladi. Talabalar oddiy dasturiy ta'minotlardan foydalanishni o'rganishdan tortib, murakkab ilmiy yo'nalishlar — masalan, statistika, ma'lumotlar tahlili yoki boshqa yuqori darajadagi fanlarni ham onlayn tarzda o'zlashtirishlari mumkin.

Onlayn ta'limning turli usullari mavjud bo'lib, ularning barchasi o'qituvchilardan o'quvchilarga ma'lumot yetkazishga xizmat qiladi. Dasturlar ikki yillik kollejlarning associate daraja kurslari, universitetlarning to'rt yillik bakalavr dasturlari yoki kasbiy tayyorgarlik va boshqa ehtiyojlar uchun mo'ljallangan xususiy onlayn maktablar orqali yaratilishi va taqdim etilishi mumkin. Ma'lumotlar veb-asosidagi virtual sinfxona orqali yetkaziladi va foydalanuvchi nomi hamda parol talab qilinadigan onlayn portal orqali foydalaniladi. Yana bir variant — dasturiy ta'lim bo'lib, u fleshka, USB qurilmalar yoki audio va video materiallar yozilgan disklar orqali amalga oshirilishi mumkin. Ta'lim maxsus o'quv platformalari orqali ham olib boriladi. Bu onlayn muhitlar audio, vizual va matnli resurslardan iborat bo'ladi. Ular YouTube videolari, ma'ruzalar, real vaqt rejimidagi darslar va podkastlarni, shuningdek an'anaviy bosma darsliklardan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin. Forumdagi muhokamalar ham bu dasturlarning muhim qismi hisoblanadi. Interaktiv, real vaqt rejimidagi ta'lim tobora kengayib bormoqda va video ma'ruzalar, o'qituvchilar bilan muloqot hamda boshqa talabalar bilan matn, ovozli chat, veb-kameralar yoki ushbu usullarning kombinatsiyasi orqali suhbatlashishni o'z ichiga oladi. Talaba yozma topshiriq topshirganda yoki onlayn test bajarganda, o'qituvchilar ishni baholab, natijani elektron pochta, xabar yoki veb-portal orqali izoh ko'rinishida yuboradilar. Qolaversa, talabalarning ishlari ba'zan jonli taqdimotlar va muhokamalar orqali ham baholanadi. Bu ko'proq magistratura va undan yuqori bosqichlarda uchraydi.

So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarning aksariyati kamida bitta onlayn kursda qatnashgan. 2013-yilda Babson Survey Research Group va College Board tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, 7,1 million talaba kamida bitta kollej darajasidagi onlayn darsni olganini bildirgan. Shunga o'xshash tarzda, 2014-yildagi "Survey of Online Learning" tadqiqotida Babson Survey Research Group akademik rahbarlarning 74,1 foizi onlayn ta'lim natijalari an'anaviy yuzma-yuz ta'lim natijalariga teng yoki undan yaxshiroq deb hisoblashini ma'lum qilgan.

Shuningdek, masofaviy ta'limning turlari ham mavjud: onlayn ta'lim, gibrid ta'lim, elektron ta'lim (e-learning), MOOC — ommaviy ochiq onlayn kurslar, virtual sinf — real vaqtli videodarslar. Masofaviy ta'lim platformalariga keladigan bo'lsak, ular quyidagicha: Coursera, Udemy, Khan Academy, FutureLearn. O'zbekistonda esa masofaviy ta'lim ko'pincha HEMIS bilan bog'langan ichki tizimlar orqali amalga oshiriladi.

Masofaviy ta'limning afzalliklari- geografik cheklovlar yo'q, istalgan vaqtda o'qish mumkin. O'quv materiallarini tezkor olish, xarajatlarning kamayishi, dunyodagi yetakchi kurslarga kirish imkoniyati kabilar bo'lsa, kamchiliklari esa internet sifati past hududlarda qiyinchiliklar bo'la oladi. Va yana nazoratning murakkabligi, amaliy mashg'ulotlarning cheklanishi, ijtimoiy muloqotning kamayishi bunga yaqqol misol bo'la oladi.

O'zbekistonda masofaviy ta'lim 2020-yil pandemiya davrida keng joriy etildi va bugungi kunda oliy o'quv yurtlari, maktablar va o'quv markazlarida qo'llanilmoqda. Oliy ta'limda masofaviy ta'lim quyidagi platformalarda olib boriladi: Moodle, Google Classroom, Zoom va Microsoft Teams, OTMlarning ichki platformalari (masalan, HEMIS bilan integratsiya qilingan tizimlar).

2021-yildan boshlab esa masofaviy ta'lim O'zbekistonning normativ-huquqiy hujjatlarida ham mustahkamlangan. Bundan tashqari, dunyoning yetakchi universitetlari — Harvard, MIT, Oxford, Seoul National University — masofaviy ta'lim platformalaridan faol foydalanadi. MOOC kurslari butun dunyoda millionlab o'quvchilarga bepul yoki arzon ta'lim olish imkonini bergan. Shuningdek, Yevropa oliy ta'lim hududi (EHEA) masofaviy kreditlar tan olinishi bo'yicha maxsus standartlar ishlab chiqqan.

Offline ta'lim an'anaviy ta'lim tizimiga amal qiladi, bunda talabalar maktab, kollej yoki universitetlarda joylashgan jismoniy sinfxonalarda darslarda qatnashadilar. Bu usul o'qituvchi va talaba o'rtasidagi bevosita muloqotni, tartibga solingan dars jadvalini hamda darsliklar, doskalar va sinf ichidagi muhokamalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. An'anaviy ta'lim ayniqsa amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari va qo'lda bajariladigan tajribalarni talab qiladigan fanlar — masalan, tibbiyot, muhandislik va sahna san'ati kabi yo'nalishlar uchun juda foydalidir. Shuningdek, sinf muhiti talabalarda ijtimoiy ko'nikmalarni, intizomni va muntazamlik odatini shakllantirishga yordam beradi.

Bu turdagi ta'lim ayniqsa murakkab mavzularni tushuntirish, amaliy ko'nikmalarni shakllantirish va talabalarni nazorat qilishda samarali hisoblanadi. Shuningdek, u talabalarda ijtimoiy muhitga moslashish, jamoada ishlash, intizom va mas'uliyat kabi muhim fazilatlarini rivojlantiradi. Samaradorlik ko'rsatkichlariga to'xtaladigan bo'lsak, avvalo, bu bilimni o'zlashtirish darajasi (test, imtihon natijalari), darsda qatnashish va faollik darajasi, o'qituvchi bilan bevosita muloqot sifati, amaliy ko'nikmalarni egallash darajasi, intizom va davomad ko'rsatkichlari, talabalarning ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishi, o'quv dasturini to'liq va o'z vaqtida o'zlashtirish darajasini tashkil etadi.

Onlayn va oflayn o'qitish shakllari turli jihatlari bilan farq qiladi. Bular quyidagicha: Onlayn ta'limda internet orqali o'rganilsa, oflaynda an'anaviy sinfda yuzma-yuz bilim beriladi. Masofaviy ta'limda raqamli materiallarni an'anaviyga qaraganda tezroq topish imkoniyati mavjud. Moslashuvchanlik jihatidan esa masofaviy ta'lim jadvali juda qulay. Lekin o'rganish samaradorligi an'anaviy ta'limda o'qituvchi

tomonidan nazoratda bo'ladi, masofaviyda esa bu o'quvchining o'ziga bog'liq. Masofaviy ta'limda darslarni istalgan joyda o'rganiladi, lekin an'anaviyda qat'iy joy belgilangan bo'ladi. Qolaversa, oflaynda an'anaviy shaklga qaraganda texnologik barqarorlik yuqori bo'ladi. Baholash va tahlil qilish jihatidan qaraydigan bo'lsak, an'anaviyda yozma, imtihonlar asosida olib borilsa, masofaviy ta'lim shaklida bu onlayn testlar va topshiriqlar asosida amalga oshiriladi.

Xulosa shuki, masofaviy va an'anaviy ta'lim tizimlari o'ziga xos afzallik va kamchiliklarga ega. An'anaviy ta'lim jonli muloqot va amaliy mashg'ulotlar orqali samarali bo'lsa, masofaviy ta'lim moslashuvchanligi va qulayligi bilan ajralib turadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ularning samaradorligi ta'lim maqsadi va sharoitga bog'liq. Eng maqbul yondashuv esa har ikki tizim imkoniyatlarini uyg'unlashtirgan gibridd ta'lim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi materiallari.
2. Yuldashev, J. (2021). Masofaviy ta'lim tizimining rivojlanish tendensiyalari. 3. Pedagogika va psixologiya jurnali.
3. Xoliqov, A. (2020). Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va ularning samaradorligi. Toshkent: Fan nashriyoti.
4. Egamberdiyev, R. (2022). An'anaviy va masofaviy ta'lim shakllarining qiyosiy tahlili. Ta'lim muammolari ilmiy jurnali.
5. <https://www.uni-prep.com/online-education/introducing-online-education/>
6. <https://www.coursera.org/gb/articles/what-is-online-education>
7. <https://elearningindustry.com/what-is-online-learning>